

Nr 191.

Av herr **Carlström m. fl.**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till egnahemsverksamheten för budgetåret 1940/41 m. m.*

Kungl. Maj:ts proposition nr 130 angående anslag till egnahemsverksamheten för budgetåret 1940/41 m. m. går i riskfondsfrågan ut därpå, att de gamla riskfonderna skola få behållas av hushållningssällskapen, men att sällskapen som villkor för att staten skall övertaga den nuvarande egnahemslånestocken skola till staten överlämna de s. k. nya riskfonderna (tillskapade efter år 1928) för egnahemslånerörelsen i obeskuret skick. I fråga om de nya riskfondernas disposition vilja vi undertecknade motionärer hemställa om viss ändring i Kungl. Maj:ts förslag.

Redan från början må framhållas, att vi ingalunda ifrågasätta någon ändring i själva principen, att staten som villkor för sitt övertagande av utestående egnahemslån bör fordra överlämnande av de nya riskfonderna. Det är endast i fråga om tillämpningen av sagda princip eller med andra ord sättet för de nya riskfondernas beräkning, som vi vilja påkalla riksdagens uppmärksamhet.

För att närmare klargöra saken skola vi här nedan återgiva ett utdrag av egnahemsnämndens i Norrbottens län yttrande till länets förvaltningsutskott av den 18 oktober 1939.

*”Utdrag**av egnahemsnämndens yttrande till Förvaltningsutskottet av den 18/10 1939.**V. Dispositionen av hushållningssällskapens riskfonder för egnahemslånerverksamheten.*

Den efter 1928 inom Norrbottens län tillskapade riskfonden är förhållandevis stor. Densamma uppgick 31/12 1936 till 251,608: 38 kronor. (Motvarande fond hos övriga 25 hushållningssällskap uppgick enligt 1936 års egnahemsutredning vid samma tidpunkt till i genomsnitt 44,800 kronor pr sällskap.) Den 31/12 1938 uppgick fonden till 341,684: 04 kronor.

Beträffande denna fond har egnahemsnämnden emellertid uppmärksammat, att densamma inbegriper icke blott överskott på de årliga statsbidrag (ett procentbidrag och ett tilläggsbidrag), som jämlikt kungl. kung. av den 8/6 1928, nr 217, § 36, anvisats för bestridande av med den statsunderstödda egnahemsverksamheten förenade förvaltningskostnader och å egnahemslånerörelsen uppkommande förluster, utan även andra nettoinkomster, som uppstått på verksamheten, huvudsakligen ränteinkomster. Fonden ifråga är

alltså icke sådan riskfond, varom stadgas i förenämnda kungörelses 36 §. Endast en del av de fonderade medlen utgör riskfond i gällande författnings mening.

För att få svar på frågan vad som i verkligheten är egnahemslånerörelsens riskfond (eller den s. k. nya riskfonden) kräves ett särskiljande av de årliga statsbidragens överskott — statsbidragen med frånräkning av förvaltningskostnader och låneförluster — från övriga till fonden avsatta och däri numera ingående medel. I nedanstående tabell ha sammanställts sådana uppgifter från egnahemsnämndens bokslut och redogörelser för åren 1929/38, som belysa vilka överskott resp. underskott, som år för år uppstått på anvisade statsbidrag.

Tabell

utvisande hos Norrbottens läns hushållningssällskap under tidsperioden 1929/38 uppkomna överskott resp. underskott å anvisade statsbidrag för egnahemsverksamheten.

År	Anvisat statsbidrag enligt § 36 % kungl. kung. % 1928, nr 217	Egnahemsnämndens förvaltningskostnader och låneförluster	Å statsbidraget uppkommet överskott + underskott —
	kronor	kronor	kronor
1929	45,701: 30	48,657: 24	— 2,955: 94
1930	46,324: 62	46,194: 86	+ 129: 76
1931	48,099: 91	52,404: 61	— 4,304: 70
1932	53,894: 96	60,502: 66	— 6,607: 70
1933	58,399: 64	59,130: 26	— 730: 62
1934	61,301: 96	55,098: 16	+ 6,203: 80
1935	72,022: 87	65,510: 31	+ 6,512: 56
1936	70,247: 86	54,648: 71	+ 15,599: 15
1937	69,630: 95	55,674: 14	+ 13,956: 81
1938	67,773: 53	53,478: 01	+ 14,295: 52
Summa	593,397: 60	551,298: 96	42,098: 64

Av tabellen framgår, att samtliga överskott å anvisade statsbidrag uppgå till 56,697: 60 — 14,598: 96 = 42,098: 64 kronor. Till sistnämnda belopp torde böra läggas de räntor, som år för år uppstått på de ifrågavarande överskotten och på den därav bildade fonden. Beräknas räntorna efter 4 1/2 %/o, den ränta, som egnahemsnämnden under tiden 1930/38 åtnjutit på sina i statens obligationer av år 1929, 1930 och 1932 placerade medel (riskfonden får anses ha haft denna mera fasta och räntabla placering), blir den sammanlagda ränteintäkten å överskottsmedlen för hela tidsperioden 1929/38 kronor 4,232: 04 (ränta på ränta har då räknats). Den nya riskfonden pr 31/12 1938 får sålunda anses ha i verkligheten uppgått till 42,098: 64 + 4,232: 04 = 46,330: 68 kronor. Med sistnämnda belopp hade fonden ifråga

bort redovisas i egnahemsnämndens bokslut och redogörelse för år 1938. Så har dock icke skett, utan har densamma i stället i klump redovisats med 341,684:04 kronor (se ovan), vilket belopp rätteligen fördelar sig på följande sätt:

nya riskfonden enligt 36 § kungl. kung. den 8/6 1928,	
nr 217,	46,330:68 kronor
annat eget kapital	295,353:36 „

Denna uppdelning av hushållningssällskapets eget kapital torde få anses grundläggande för blivande uppgörelser mellan staten och sällskapet i samband med egnahemsverksamhetens förstatligande, framför allt statens eventuella övertagande av den nuvarande egnahemslånestocken och sällskapets jordförmedlingsföretag, givetvis med reservation för de ytterligare förskjutningar ifråga om det egna kapitalets storlek och sammansättning, som förledas av de resultat, som framkomma vid egnahemsnämndens återstående bokslut pr 31/12 1939 och 30/6 1940.

Rätt utdraget, betygar:
I. Risberg.”

För ytterligare belysande av saken taga vi oss friheten här nedan citera kungl. kungörelsen nr 217 av den 8 juni 1928 angående allmänna grunder för den statsunderstödda egnahemsverksamheten. Sagda kungörelse, dess kap. III, har följande ordalydelse:

”Om bidrag av statsmedel till bestridande av låneförmedlarnas förvaltningskostnader och förluster.

§ 36.

Till bestridande av hushållningssällskaps med den statsunderstödda egnahemsverksamheten förenade förvaltningskostnader och å egnahemslånerörelsen uppkommande förluster åtnjuter sällskapet ett årligt statsbidrag motsvarande

a) ett belopp (*procentbidraget*) av 0.55 procent av sällskapets kapitalskuld till egnahemslånefonden vid nästföregående års utgång, vilket procenttal beträffande sällskapets hela kapitalskuld till fonden dock minskas med 0.01 för varje fullt miljontal kronor, varmed kapitalkulden överskjuter 3,000,000 kronor, därvid emellertid skall iakttagas, att procenttalet ej i något fall må nedsättas under 0.3; samt

b) för ett vart av sällskapet under nästföregående år beviljat egnahemslån ett *tilläggsbidrag* av beträffande Norrbottens läns hushållningssällskap 60 kronor, Västerbottens och Jämtlands läns hushållningssällskap 50 kronor,

Västernorrlands-, Gävleborgs-, Kopparbergs- och Värmlands läns hushållningssällskap 40 kronor samt övriga hushållningssällskap 30 kronor.

Uppstår å vad sålunda anvisats överskott hos sällskapet, skall överskottet tillföras en av sällskapet ägd och förvaltd riskfond för egnahemslånerörelsen. Denna fonds tillgångar må dock icke, utan tillstånd av Kungl. Maj:t, användas för andra ändamål än dem, som avses i denna paragrafs första stycke.”

Av förenämnda kungörelse framgår — synes det oss — med största tydlighet, att staten väl kan göra anspråk på sådana riskfundsmedel, som uppkommit av de årliga statsbidragens (procentbidrag och tilläggsbidrag) överskottsmedel, sedan med egnahemsverksamheten förenade förvaltningskostnader och å egnahemslånerörelsen uppkommande förluster blivit täckta, men däremot icke på andra såsom riskfond bokförda medel, exempelvis medel, som uppkommit tack vare inkomster av räntor eller på annat sätt. — Rent juridiskt sett synas sålunda de från Norrbottens läns hushållningssällskap framförda anspråken på att i samband med eventuellt överlämnande till staten av den nuvarande egnahemslånestocken få behålla viss del av den s. k. nya riskfonden böra respekteras.

För frågans bedömande även ur andra synpunkter än rent juridiska få vi anföra följande.

Det har bland annat sagts, att Norrbottenssällskapets riskfond till stor del utgöres av räntor å förskottsvis uppburna statsmedel. I denna sak är det oss bekant, att av hushållningssällskapet havda ränteinkomster rätt väsentligt decimerats genom att sällskapet fått vidkännas ej ringa ränteutgifter dels på grund av att låntagarna erhållit längre eller kortare tids anstånd med betalning av resterande egnahemsannuiteter och dels på grund av svårigheterna att få sådana statsmedel, över vilka sällskapet tillfälligt disponerat, nöjaktigt förräntade. I sistnämnda avseende kan endast erinras om att sällskapets i bank placerade egnahemsmedel på checkräkning alltsedan 1933 och till närvarande stund icke givit mer än i genomsnitt $1\frac{1}{4}$ — $1\frac{1}{2}$ % förräntning. (Från och med ingången av år 1939 utgör sagda förräntningsprocent endast $\frac{1}{2}$ %.) Sällskapet har sålunda för egnahemsstatslån, som från statsverket uppburits någon tid före deras utbetalning, fått vidkännas direkta ränteutlägg. Genom placering av en del andra medel än egnahemslånemedel (vissa premielånemedel, som ej behövt omedelbart tagas i anspråk för löpande utbetalningar till låntagarna, samt en del av det år för år växande egna kapitalet) i $4\frac{1}{2}$ — $5\frac{1}{2}$ % obligationer har dock sällskapets egnahemsmedelsplacering slutligen resulterat i en del ränteinkomster. Givet är, att dessa inkomster väsentligt bidragit till uppkomsten av det relativt stora egna kapitalet för egnahemsverksamheten, som Norrbottens läns hushållningssällskap för närvarande kan redovisa, men få vi samtidigt fästa uppmärksamheten på att även andra faktorer spelat in. Särskilt betydelse-

fullt har varit, att hushållningssällskapet i hög grad varit förskonat från förluster på egnahemslånerörelsen. Detta framgår tydligt, om man jämför Norrbottenssällskapets låneförluster med de låneförluster, som övriga sällskap inom landet i allmänhet fått vidkännas. En jämförelse mellan exempelvis Norrbottenssällskapets låneförluster under tidsperioden 1929/37 (av brist på jämförande siffermaterial för år 1938 har undersökningen ej kunnat omfatta sistnämnda år) och de låneförluster, som förekommit inom de övriga norrlandslänen — jämförelse med dessa län ligger ju närmast till hands — giver följande resultat.

Sammanställning över inom de norrländska hushållningssällskapen havda egnahemslåneförluster under tidsperioden 1929—1937.

hushållnings- sällskap	Låneförluster som täckts av		
	statligt för- valtnings- bidrag eller ny riskfond	äldre risk- fond	Summa låneförluster
Gävleborgs	70,027: 30	37,192: 42	107,219: 72
Västernorrlands	209,891: 81	164,226: 23	374,118: 04
Jämtlands	151,057: 52	43,024: 27	194,081: 79
Västerbottens	383,371: 58	—	383,371: 58
Norrbottens	53,818: 21	—	53,818: 21
Summa	868,166: 42	244,442: 92	1,112,609: 34
i genomsnitt för var- je hushållningssäll- skap	173,633: —	48,888: —	222,521: —
i genomsnitt för var- je hushållningssäll- skap med undantag av Norrbottens	203,587: —	61,110: —	264,697: —

Av sammanställningen framgår, att hushållningssällskapen i Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands och Västerbottens län under tidsperioden 1929/1937 drabbats av en sammanlagd genomsnittlig låneförlust av 264,697 kronor under det att Norrbottens läns hushållningssällskap kommit undan med en förlust av endast 53,818 kronor under samma tidsperiod. Låneförlusterna i Norrbotten ha alltså varit ungefär en femtedel av motsvarande förluster i de övriga norrländska länen eller c:a 211,000 kronor mindre än i dessa senare län. Tydligare lär knappast kunna belysas den stora roll och betydelse de relativt ringa låneförlusterna i Norrbottens län haft för uppkomsten av därvarande hushållningssällskaps nuvarande egna kapital för egnahemsverksamheten.

Att närmare utreda orsaken till de relativt ringa låneförlusterna inom Norrbottens län leder i detta sammanhang för långt. Det är dock ett sedan åtskilliga år känt faktum, att de utestående egnahemslånen i Norrbottens

län genom att de vid beviljande i allmänhet tillmätts med försiktighet äro genomgående förhållandevis små. Härigenom äro otvivelaktigt egnahems-låneriskerna inom detta län decimerade. Detta gäller icke blott för den tid, som gått, utan även — vilket torde särskilt böra uppmärksammas — för den tid, som kommer. Avskrivningar på lån ha skett i den mån omständigheterna det påkallat. De hittills måttliga låneförlusterna inom Norrbottens läns egnahemslånerörelse äro sålunda icke att tillskriva uraktlåtna avskrivningar på lån.

Den relativt stora riskfond för egnahemslånerörelsen, som Norrbottens läns hushållningssällskap för närvarande kan redovisa, har tillkommit först och främst genom en försiktig utlåningspolitik men också genom att verksamheten över huvud taget handhafsats med varsamhet och på sådant sätt, att utgifterna för densamma hållits nere i görligaste mån. Till resultatet har också bidragit, att sällskapet genom sin egnahemsnämnd bemödat sig om att ernå bästa möjliga förräntning av de egnahemsmedel, som sällskapet omhänderhaft. Det är också värt att notera, att Norrbottens egnahemslåntagare, som fått nöja sig med relativt små lån, väsentligt bidragit till uppkomsten av fonden genom sitt sätt att fullgöra sina förpliktelser i fråga om lånens förräntning och amortering m. m. Framhållas bör även kommunernas insats. Sålunda har det ej sällan inträffat, att vederbörande kommunala organ, i första hand fattigvårdsstyrelsen, trätt hjälpande emellan, då en låntagare råkat i trångmål och genom erläggande av till betalning förfallna annuiteter avvärjt exekutiv auktion och därigenom mången gång bidragit till minskade låneförluster för låneförmedlaren.

Alltnog. Med hänsyn till det sätt, på vilket riskfonden tillkommit, och att skilda parter inom Norrbottens län samverkat vid fondens tillskapande och växt, företräder hushållningssällskapet i denna fråga länets innebyggare i stort. För egen del gör sällskapet icke anspråk på annan del av fonden än som erfordras för betalning av vissa utlägg, som sällskapet under årens lopp haft för egnahemslånerörelsen. Dessa utlägg, i huvudsak avseende bidrag till egnahemskonsulentens avlöning åren 1929/1939, uppgå till i runt tal 94,000 kronor. Resterande del av fonden komme sällskapet att på lämpligt sätt disponera för egnahemslåntagares och nybyggares räkning och därvid tillgodose sådana speciella hjälpbehov, som icke kunna med hjälp av den ordinarie egnahemsverksamheten tillgodoses.

På anförda skäl anse vi, att staten vid egnahemsnämndernas förstatligande icke kan eller bör göra anspråk på andra medel än överskotten på de statliga förvaltningsbidragen, sedan av bidragen i fråga de årliga förvaltningskostnaderna och låneförlusterna blivit täckta.

Ett strikt följande av gällande författning förutsätter, att hos de hushållningssällskap, som äro i besittning av en ny riskfond, sker en av förhållandena hos resp. sällskap betingad omräkning av den hittills redovisade fon-

den. En dylik omräkning med ty åtföljande bokföringsmässig uppdelning av fondmedlen i överensstämmelse med författningens 36 §, vilken verkställdes i Norrbotten, är mycket enkel att utföra, enär alla de faktorer, som därvid inverka, nämligen statliga förvaltningsbidrag, förvaltningskostnader och låneförluster samt vederbörlig förräntningsprocent för förvaltningsbidragens överskottsmedel, äro genom den år för år förda bokföringen kända och givna.

För skipande av nöjaktig rättvisa icke blott mellan staten och hushållningssällskapen utan även mellan de olika sällskapen och landsdelarna inbördes vid statens övertagande av egnahemsverksamheten, synes över huvud taget ingen annan väg stå öppen än att de av sällskapen under helt andra förutsättningar än de genom förstatligandet nu inträdda, tillskapade och redovisade nya riskfonderna i varje fall omräknas i enlighet med gällande författnings bestämmelser.

Sammanfattningsvis vilja vi såsom vår mening framhålla, att frågan om de nya riskfondernas disposition ytterst är en rättsfråga av natur att böra avgöras i överensstämmelse med gällande författning. Vi anse det därför tveksamt, huruvida riksdagen är rätt forum för frågans handläggning. Då densamma emellertid i samband med övriga nu framlagda egnahemsfrågor genom proposition förelagts riksdagen, ha vi ansett oss oförhindrade och föranlåtna att väcka motion i frågan.

Beträffande Norrbottens läns hushållningssällskap är det särskilt en omständighet, som riksdagen vid sitt ställningstagande till riskfondsfrågan icke synes böra helt förbise, den omständigheten nämligen, att sagda sällskap med ekonomisk fördel torde kunna behålla de nu utestående egnahemslånen och i fortsättningen, intill dess lånen helt återbetalats till staten, sköta desamma mot stadgat förvaltningsbidrag. Om sällskapet valde denna väg, skulle sällskapet av allt att döma komma att behålla hela riskfonden och detta förmodligen för all framtid, enär enbart den årliga avkastningen av denna fond för närvarande gott räcker till för att bestrida de årliga förlusterna på utestående egnahemslån. I varje fall giva tillgängliga statistiska uppgifter rörande hittills gjorda förluster inom Norrbottens läns egnahemslånerörelse stöd för ett dylikt antagande. Sålunda uppgingo låneförlusterna härstädes under 10-årsperioden 1929/1938, under vilken period lånestocken förededde en oavbruten tillväxt och åtminstone 5 år (åren 1931/1936) kännetecknades av depression inom näringslivet med åtföljande arbetslöshet för stora grupper av länets egnahemslåntagare, till i genomsnitt c:a 5,800 kronor pr år (låneförlusterna voro under åren 1929/1933 kronor 8,465 i genomsnitt pr år och under åren 1934/1938 kronor 3,153 i genomsnitt pr år).

Det är oss bekant, att Norrbottenssällskapet trots allt anser sig på allt sätt böra medverka till att 1939 års egnahemsreform i sin helhet genomföres. Sällskapet, som emellertid i riskfondsfrågan företräder hela länets

befolkning, anser sig dock i denna sin medverkan icke kunna gå utanför ramen av gällande författning av den 8 juni 1928, nr 217, § 36, d. v. s. i samband med egnahemslänestockens eventuella överlämnande icke kunna avstå från annan del av den s. k. nya riskfonden än den, som *verkligen är ny riskfond* enligt sagda författnings mening.

Motionärerna vilja i fråga om den rättsliga sidan av riskfondsfrågan hänvisa till en utredning, som f. justitierådet Pehr von Seth enligt uppdrag av hushållningssällskapens ombuds förvaltningsutskott verkställt och vilken utredning resulterat i ett utlåtande av den 12 januari 1940; likaså få vi hänvisa till kungl. lantbruksstyrelsens yttrande i frågan av den 5 februari 1940.

Med stöd av det anförda få vi hemställa,

att riksdagen för undvikande av rättstvist eller eventuellt en ur statens synpunkt mindre önskvärd utveckling av egnahemsorganisationen i vissa län ville för varje hushållningssällskap, som äger ny riskfond, låta närmare utreda vad som enligt gällande egnahemsförfattning 36 § *verkligen* är ny riskfond samt besluta, att endast hit hänförliga fondmedel, d. v. s. överskotten på de statliga förvaltningsbidragen, skola av berörda sällskap i samband med utestående egnahemslåns överlåtelse på staten inlevereras till statsverket. Denna vår hemställan avser sålunda — även om den av lättförklarliga skäl bygger på viss utredning och vissa uppgifter från Norrbottens läns hushållningssällskap — alla hushållningssällskap, som äro i besittning av ny riskfond.

Alternativt hemställa vi,

att riksdagen — om mot förmodan kungl. kungörelsen av den 8 juni 1928, nr 217, skulle befinnas icke äga direkt tillämpning eller annat hinder möter för slutlig uppgörelse på denna grund — ville besluta att uppgörelse mellan staten och hushållningssällskapet i fråga om de nya riskfonderna skall ske på de grunder, om vilka parterna kunna enas.

Stockholm den 1 april 1940.

Sven V. Hansson.

Torsten Caap.

C. Fr. Carlström.

C. I. Asplund.